

Eesti Punase Risti asutamisest 100 aastat.

Eesti Punase Risti tegevuse kõrgperiood 1919–1940

Kuulo Kutsar – Eesti Punase Risti president

Kuulsusrikka minevikuga Eesti Punase Risti asutamisest möödub 24. veebruaril 2019 sada aastat. Olles vaid üks aasta noorem kui Eesti Vabariik, oli rahvusvahelise fooniga Eesti Punane Rist see organisatsioon, mis aitas olulisel määral noorel vabariigil ellu jääda, tagades Vabadussõja kriitilisel perioodil tollase Eesti rahvaväe meditsiinilise teenindamise. Rahvusvahelise Punase Risti liikumise põhimõtteid järgides jätkas Eesti Punane Rist oma humanismil põhinevat tegevust ka Vabadussõja-järgsel kahekümnel aastal, abistades Vabadussõja vigastatud veterane, nende pereliikmeid ja sõjas vanemateta jäänud lapsi. Ei osutatud mitte ainult meditsiinilist abi, vaid toetati ka majanduslikult ning hoolekandega. Organisatsiooni tugevnemisel hakati abistama ka teisi enam haavatavaid ühiskonna liikmeid (vaeseid, töövõimetuid, tööõnnetustes invaliidistunud, töötuid, orbusid jt), asutades haiglaid, ambulatooriume, nõuandlaid, proteesitööstusi, sanatooriume, mudaravilaid, hooldekodusid, invaliidikodusid, lastekodusid, laste suvekodusid jm. Eesti Punane Rist ulatas oma humaanse abikäe ka Venemaa näljahädalistele.

Eesti Punase Risti humanitaarne tegevus läbi aegade on olnud rahvusvaheliselt kõrgelt hinnatud, seda tuleb meenutada lugupidamise ja austustundega. Seetõttu pöörakem oma pilgud minevikku ja meenu-tagem, kuidas Eesti Punane Rist loodi ning milline oli selle tegevus läbi keerukate aegade ning eeskätt selle tegevuse kõrgajal.

EESTI PUNASE RISTI ASUTAMINE

Eesti Punase Risti asutamisel on oma eellugu, seda ei asutatud päris tühjale kohale. Venemaal algas tegevus eesmärgiga abistada haavatud, vigastatud ja haigeid sõjamehi, pärast seda kui Venemaa ühines 1867. aastal Genfi konventsiooniga (see võeti vastu 1864. a). Juba samal aastal asutas Eestimaalt pärit tsaari ihuarst Philipp Jakob Karell esimese Venemaa Haavatud ja Haigete Sõjameeste Hooldamise Ühingu, mis 1879. aastal nimetati ümber Venemaa Punase Risti Seltiks.

Eestimaal asutati esimene Punase Risti eelkäija-organisatsioon Venemaa Haavatud ja Haigete Sõjameeste Hooldamise Ühingu Eestimaa Daamide Komitee 5. detsembril 1872. Ühingu Tallinna komitee asutati 1876. aastal ja Tartu komitee 1877. aastal. Selle ülevenemaalise organisatsiooni põhiülesanne oli armee abistamine sõja ajal: koolitati halastajaõdesid, sõjaväe haiglatele hangiti ravimeid, sidemeid ja voodipesu, tagalas hooldati haavatuid ja invaliide ning õnnetuste – tulekahjude, maavärinate, üleujutuste, näljahädade – korral abistati elanikke. Analoogete ülesannetega organisatsioon – Eestimaa Halastajaõdede Hooldamise Komitee – loodi 1892. aastal.

Venemaa Punase Risti Eestimaa kohalik valitsus alustas tegevust 1876. aastal. Selle esimees oli aastaid erukindralleitnant Axel Krusenstern ja alates 1913. aastast kammerjunkur parun Gustav Taube.

Venemaa Punase Risti Eestimaa kohaliku valitsuse põhiülesanne oli kuni I maailmasõja lõpuni koolitada tagavara-meditsiiniõdesid.

Venemaa Punase Risti Selti põhikirja kinnitas 17. aprillil 1893 tsaar ning seltsi patroon oli keisrinna. Selti põhikirja alusel oli selle embleemiks punane rist valgel taustal ja selle kasutamise ainuõigus oli Punase Risti Seltsil.

Venemaa Punase Risti Selti tegevus lõpetati 13. jaanuaril 1918 Venemaa Rahvakomissaride Nõukogu korraldusega ja seltsi vara riigistati.

Novembris 1918 alanud Vabadussõda seadis noore Eesti Vabariigi ja selle kaitseväge väga raskesse olukorda. 1. detsembril 1918 kutsus Eesti Ajutine Valitsus rahvast üles kodumaa kaitsmisele. Tallinna kunsttööstuskooli direktori Voldemar Pätsi initsiatiivil hakati moodustama valitsust toetavat ühisabiorganisatsiooni. Sellele andis nime Ühistöö Voldemar Pätsi abikaasa Johanna Päts ning 5. detsembril 1918 kinnitas Ajutine Valitsus selle põhikirja. Selle alusel olid Ühistöö tegevusaladeks haavatute ja haigete sõjameeste abistamine tagalas, kaitseväge toetamine, sõjavangide toetamine, agitatsiooni ja reklaami korraldamine, majandustegevus, korjanduste ja tuluõhtute korraldamine, töö- ja teabevahetus ning hoolekande ja sõjapõgenike abistamise korraldamine. See tegevus kulges vahelduva eduga kuni 1919. aasta veebruarini. Juba Vabadussõja esimesed nädalad näitasid, et rindel oli suur puudus meditsiinipersonalist, arstiabist,

haavatute hooldajatest-põetajatest, hoolekandest ja tagalasse evakueerimise võimalustest. Selle lünga täitmise vajadus saigi ajendiks, et asutada laiemate funktsioonidega Punane Rist.

20.–21. veebruaril 1919 korraldati Tallinnas Ühistöö üldkoosolek, kus otsustati, et organisatsioon

tuleb reorganiseerida ning Ühistöö funktsioonid üle anda rahvusvahelise avalikkuse ning eeskätt lääneriikide tähelepanu saamiseks rahvusvahelisel õigusel põhinevale ja rahvusvaheliselt tunnustatud Punasele Ristile. Viimane tuli aga veel asutada. Sellega tuldi kiiresti toime ning juba kolme päeva pärast,

24. veebruaril 1919 asutati Ühistöö juhtide initsiatiivil Eesti Punane Rist.

Seega asutati Eesti Punane Rist 24. veebruaril 1919 ning lugupidamisega võime lugeda asutamiskoosoleku protokoll, mis on alljärgnevalt esitatud algupärasel vormis ja sõnastuses.

Eesti Punase Risti asutamise koosoleku protokoll 24. veebruaril 1919. a.

Tallinna Seltside ja organisatsioonide Liidu „Ühistöö“ poolt ajalehtedes avaldatud üldmise kutse peale olid ilmunud Eesti Punase Risti avamise koosolekule, Eesti Wabariigi iseseisvaks kuulutamise aastapäeval, 24. veebruaril 1919. a. kell 5 p. l. Tallinna tütarlaste kommertsikooli aulasse 58 isikut.

1) Tervitades koosolijaid ajaloolisel päeval ja mõne sõnaga koosoleku otstarbe tähtsust äratähendades, avas koosoleku Tallinna „Ühistöö“ juhataja Woldemar Päts ja pani ette koosoleku juhatajat ja kirjatöömehet valida. Lahtise hääletamisega valiti koosoleku juhatajaks Woldemar Päts ja kirjatöömehet Gustav Ollik.

2) Võeti järgmine, juhataja poolt ettepanud päevakord vastu: 1) Punase Risti põhjuskirjaga tutvustamine, 2) teadaanded, 3) liikmeteks kirjutamine ja 4) valimised.

3) Juhataja teatas, tähelepanuks, et Punase Risti, kui riikline asutus tungivalt tarviline on, kui Eesti Wabariik tahab väärikselt haritud riikide peresse astuda ja äratundes Punase Risti suurt praktilist tarvidust, otsustas Tallinna „Ühistöö“ peakoosolek 9. veebruaril s.a. Eesti Punase Risti Seltsi asutada ja sellele mõned oma osakonnad üleanda ja tegi „Ühistöö“ haavatutele abiandmise osakonnale kohuseks Punase Risti põhjuskirja välja töötada ja muid ettevalmistuse töid teha, et Eesti Punane Rist võiks Eesti Wabariigi iseseisvaks kuulutamise aastapäeval avatud saada. Selle otsuse põhjal asutas „Ühistöö“ haavatutele abiandmise osakond põhjuskirja väljatöötamise komisjoni ja valis selle komisjoni liikmeteks Sõjaväe Tervishoiu Ülemarsti Dr. Ostrowi, „Ühistöö“ juhataja W. Pätsi, haavatutele abiandmise osakonna juhataja Dr. H. Leesmenti, tema abi G. Olliku, juhatusel liikme pr. E. Jõeletti ja „Ühistöö“ korjanduse osakonna juhataja H. Baueri. „Ühistöö“ kongress valis sellesse komisjoni veel omalt poolt Tartu „Ühistöö“ esitaja Dr. Schulzenbergi ja Wiljandi „Ühistöö“ esitajad Dr. Warese ja hra Bundbergi. Selles kokkuseades töötas komisjon Eesti Punase Risti põhjuskirja välja, silmas pidades

Genfi konventsiooni ja Soome, Saksa ja Wene Punase Risti põhjuskirju. Eesti Ajutine Valitsus, kellele põhjuskiri kinnitamiseks saadeti, tegi ettepanud projektis mõned väikesed muudatused ja kinnitas lõplikult väljatöötatud põhjuskirja täna ära, nõnda et Eesti Punane Rist võib tänasest päevast oma tööd seaduse põhjal alustada. Peale selle seletuse refereeris hra H. Bauer koosolekule kinnitatud põhjuskirja, temast tähtsamaid kohti ette lugedes.

4) Kirjatöömehet G. Ollik loeb ette Pärnu-Tallinna kitsarööplise raudtee teenijate telegrammi, milles nemad Eesti Punase Ristile ta hällipäeva puhul õnne, rohket jõudu ja õnnistust soovivad raskes töös meie vahva sõdurite saatuse kergenduse alal ja teadustavad, et nemad annavad Eesti Punase Ristile 3000 marka, mis nende palgast sõjategevaks otstarbeks Wene valitsuse ajal on maha arvatud ja suurem hulk teenijaid on juba nõusolemist avaldanud Punase Ristile oma ühepäeva palka ohverdama, mis ligi 6000 marka väljastetud. Peale selle teatas kirjatöömehet, et Punase Ristile on annetanud Helsingi Eesti kogudus 100 marka, sõjaväelised „Lembitu“ komandri läbi 75 marka, Mayeri vabriku tööline Hans Gross 15 marka 60 penni, hrad Teisenroht, Boht, Pisarev, Aunapuu, Johanson ja Wiisak igaüks 100 marka, Kapral 150 m., Zimmerman 125 m., neiud Olga Järlet 75 m. ja L. H. 50 m. ja kolm last 9 m. 50 p., kokku 1200 marka, mis ta siin Punase Ristile ära annab. „Ühistöö“ juhataja W. Päts teatas, et „Ühistöö“ annab Punase Ristile tema töö alustuseks 25 000 marka ja „Ühistöö“ kaudu on annetanud Eesti Punase Ristile hra August Andreson 500 m., hra Martin Lass 50 m., Tallinna linna ja tervishoiu osakond oma ühepäeva palga ja hra Erich Reimann oma sõjas langenud venna leitnant Richard Reimanni palga 50 m.

5) Peale 4. punkti lahendamist kuulutatud vaheajal kirjutasiid end Eesti Punase Risti asutajateks liikmeteks: 1) proua G. Abel, 2) hra J. Aprill, 3) hra H. Bauer, 4) neiu R. Beipman, 5) hra J. Bundberg, 6) hra Karp. Eberling, 7) neiu F. Erbak, 8) neiu A. Erma, 9) pr. M. Freyberg, 10) neiu E. Jõelett, 11) L. Jürgens, 12) hra N. Kann, 13) neiu A. Karlson, 14) pr. Anna Kirsipuu, 15) Marie Kirsman, 16) Katharina Koppelman, 17) hra H. Kopvillem, 18) hra Aug.

Kurfeldt, 19) Olga Kurfeldt, 20) Armide Kristjuhan, 21) Martha Kurfeldt, 22) hra P. Kudeviita, 23) hra R. Krupp, 24) Kristine Letner, 25) Ella Leesment, 26) H. Leesment, 27) Pr E. Lender, 28) Martha Linnaks, 29) pr. Mia Limberg, 30) hra Ado Lüüs, 31) Helene Maksim, 32) Marie Maurer, 33) Julie Meri, 34) Lonny Miller, 35) Hilda Männiko, 36) Ludmilla Mölder, 37) Helmi Nael, 38) Magda Olander, 39) hra G. Ollik, 40) pr. J. Ollik, 41) Anna Oldekop, 42) Bertha Ottoson, 43) Aliede Ploompuu, 44) Helme Pölder, 45) Johanna Päts, 46) hra W. Päts, 47) Julie Befeldt, 48) hra O. Biiberg, 49) pr. Anna Laht, 50) hra John Schmidt, 51) hra J. Tammann, 52) Anna Tellmann, 53) Anna Teemant, 54) Milla Treibek, 55) Edith Tammer, 56) Anna Tipner, 57) Pauline Tõnisson, 58) Amalie Wahtmeister, 59) Johanna Wares, 60) Anna Warma, 61) Pauline Wennik, 62) Klarissa Widau, 63) prl. Leeni Pulk.

6) Et liikmeid vähesel arvul koos oli, siis otsustas koosolek peavalitsuse ja revisjoni komisjoni liikmete

valimist järgmise koosoleku peale, mis mitte hiljem kaht nädalat kokku kutsutud peab saama, edasi lükata ja täna kolmeliikmelist juhatust valida, kes peavalitsuse valimiseni jooksivaid asju ajaks, Lahtisel hääletamisel said hääli: Dr. A. Lüüs 58, Dr. Leesment 57, pr. J. Ollik 56, G. Ollik 56, pr. A. Tellmann 53, H. Bauer 50, N. Kann 50, prl. H. Nael 46, W. Päts 34, pr. M. Limberg 26 ja prl. E. Jõelet 25 häält. Hra Nikolai Kann teatab, et ta tagasi astub. Valituks tunnistatakse 5 esimest isikut.

7) Herra Bundberg tertvitab Eesti Punast Risti Wõru seltside ja organisatsioonide poolt, uuele asutusele õnne ja jõudu soovides.

Koosolek lõppes kell 6.

Alla on kirjutanud: Juhataja: Wold. Päts ja H. Leesment, A. Lüüs, M. Maurer, Kr. Lettner, H. Bauer, M. Limberg, J. Befeldt.

Kirjatoimetaja G. Ollik

Samal kuupäeval sai Eesti Punase Risti asutamine ametliku tunnustuse – Ajutise Valitsuse nimel allkirjastas peaminister Konstantin Päts Eesti Punase Risti Seltsi põhikirja, mille olid koostanud Sõjaväe Tervishoiuvalitsuse ülem dr Hans Leesment ning haridustegelased Heinrich Bauer ja Gustav Ollik.

Põhikirja alusel olid Eesti Punase Risti ülesanded jagatud sõjaaja ja rahuaja ülesanneteks. Peamisteks sõjaaja ülesanneteks oli haavatud ja haigestunud sõdurite eest hoolitsemine, haigla inventari, ravimite ja toiduainete hankimine, haavatute evakueerimine ning lahinguväljal laatsarettide avamine ja nende tegevuse korraldamine. Põhilisteks rahuaja ülesanneteks olid ettevalmistamine tegutsemiseks sõjaaja tingimustes, vigastatud ja invaliidistunud sõdurite ning nende perekondade abistamine, õnnetuste korral kannatanute abistamine, õdede ja sanitaride koolitamine, haiglate, sanatooriumide ning muude tervishoiuasutuste avamine ja nende tegevuse korraldamine. Punase Risti Selts oli vabastatud maksudest. Punase Risti embleemi võis kasutada ainult Punase Risti peavalitsuse loal.

Rasket olukorrast hoolimata asutati 1919. aasta jooksul peaaegu igas Eesti linnas ja suuremas asulas Punase Risti kohalikud komiteed. Seda tööd juhtisid Punase Risti esimehena tollaegne Eesti sõjaväe I diviisi ülemarst Hans Leesment ja abiesimehena tollaegne Tallinna Tütarlaste Kommertskooli direktor Heinrich Bauer. Eesti Punase Risti juhtorgan – peavalitsus – asus algul Tallinna Tütarlaste Kommertskooli ruumides, seejärel Raekoja platsil ohvitseride keskkasiino majas, hiljem Harju tänaval majas nr 46 ning lõpuks oma majas Niguliste tänav 12. Tööjaotuse eesmärgil moodustati peavalitsuses haigemajade, sanatooriumide ja varjupaikade hoolekande, transpordi, majanduse ja varustuse, arstiriistade ning proteeside valmistamise ja korjanduse osakonnad.

EESTI PUNASE RISTI TEGEVUS VABADUSSÕJAS

Eesti Punase Risti tegevuse algperioodil oli põhiülesandeks töötamine Vabadussõja rinnetel ja tagalas: haavatutele esmaabi andmine, nende jaotamine abiosutamise vajaduse järjekorra järgi, eesliinilt tagalasse evakueerimine, pesemine,

puhastamine ja desinfitseerimine, toitmine ja pesuga varustamine ning Punase Risti ja Sõjaväe Tervishoiuvalitsuse ravilatesse paigutamine. Rasket tööd tuli sõjast laastatud maal teha Punase Risti varustusosakonnal, mida juhatas dr Boris Voogas. Transpordiosakonna töövõimaluste avardamiseks asutati üle riigi kaheksa evakuaatsioonipunkti: kaks Tallinnas, teised Tartus, Viljandis, Võrus, Pärnus, Haapsalus ja Valgas. Evakuaatsioonipunkide juures avati ka toitlustamispunktid. Haavatuid veeti tagalasse algul kohandatud kaubavagunites, hiljem soetas Punane Rist 14 sanitaarvagunit laiarööpmelisel ja 3 vagunit kitsarööpmelisel raudteel haavatute transportimiseks. Eraldi vagunid sisustati raskelt ja kergelt haavatute jaoks. Sanitaarrongidega evakueeriti Vabadussõja päevil 43 463 haavatut ja haiget. Lisaks sanitaarvagunitele oli transpordiosakonna käsutuses kaks desinfektsioonivagunit, üks köökvagun ja üks seitsme vaguniga saunarong. Tallinnas seati 16. märtsil 1919 sisse ka esimene stationaarne desinfektsioonijaoskond. Koos transpordiosakonnaga töötas matmisosakond, mille ülesanne oli langenud võitlejate matmine lahin-

güväljal või toimetamine kodukohta. Kodumaale saadeti ka 142 Soome ja Taani langenud vabatahtlikku.

Sõjatingimustes oli suur tähtsus tootlustuspunktidel, mis asusid Tallinnas, Tapal, Tartus, Türi-Allikul, Võrus, Pärnus ja Jõhvis. Liikuvad tootlustuspunktid töötasid Viru- ja Petserimaal. Väeosadest maha jäänud ja puhkusele tagasi pöörduvate sõdurite majutamiseks moodustati „Sõdurite kodud”. Hiljem loodi nende baasil Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Valgas „Eesti kodud” Vene- maalt ja mujalt tagasi pöördunud eestlaste ajutiseks majutamiseks.

Kohe hakkas Eesti Punane Rist tegelema ka vigastatud ja invaliidistunud sõjaväelaste sotsiaalhoolekandega. Juunis 1919 avati mudaravilad Haapsalus ja Kuressaares. Proteese telliti algul Soomest, seejärel seati sisse oma proteesitööstused Tartus ja Tallinnas. Tuberkuloosi põdevate sõjaväelaste ravimiseks asutati juunis 1919 Imastu sanatoorium, mis järgmisel aastal viidi üle Raplamaale Seli mõisa. 25. juunil 1919 avati Punase Risti Tabasalu lastevärvajapaik ning pisut hiljem Muraste lastekodu langenud sõjaväelaste laste eest hoolitsemiseks. Haavatud sõjaväelaste järelraviks avati 16. jaanuaril 1920 Tallinnas ortopeediainstituut.

Petrogradi alt Eestisse põgenenud Vene Loodearmee riismed töid detsembris 1919 kaasa tähnilise tüüfuse ja kõhutüüfuse. Epideemia kese asus Narva ümbruses. Loodearmee mittefunktsioneeriv tervishoiuteenistus ei olnud suuteline epideemiale piiri panema, see levis kohalike elanike sekka ja jõudis ka Eesti rahvaväkke. Sel kriitilisel hetkel tuli appi Eesti Punane Rist, kes avas ajutised nakkushaiglad Virumaal Aas, Lüganusel, Sakas, Maidlas, Mäetagusel ja Iisakus ning Kuremäe kloostri. Tüüfuseosakonnad moodustati Narva, Rakvere, Aseri ja Jõhvi haiglas. Nende haiglate ja osakondade juhtkond koosnes sõjaväelastest, ravi ja majandustegevust korraldas Punane Rist. Koos Sõjaväe Tervishoiuvalitsusega asutati maakondades kümme desinfektsiooni lendsalka, samuti haiglaid ja ambulatooriume ning sisustati sanitaar-, sauna- ja desinfektsioonironge. Tapale rajati tüüfuseepideemia eest põgenenud inimeste laager. Punase Risti ja Sõjaväe Tervishoiuvalitsuse ühispingutuste tulemusena õnnestus 1920. aasta kevadeks panna piir epideemia levikule.

Kuna vajadus meditsiinipersonali järele oli suur, avas Eesti Punane Rist 1920. aasta algul Tallinnas

õdedekooli ja selle juures ühis-kodu kahekümnele õpilasele. Kooli sisseastujatelt nõuti keskharidust. Õppetöö kestis kaks aastat. Kooli juhatas Tallinna Keskaigemaja direktor dr Karl-Eduard Sibul. Hiljem saatis Eesti Punane Rist mitu selle kooli lõpetanut teadmisi täiendama Inglismaale ja Prantsusmaale.

Sõjatandriks ja viletsas majanduslikus olukorras olevale Eestile andsid hindamatut abi välisriikide, eeskätt Ameerika Ühendriikide, Suurbritannia, Taani ja Rootsi Punase Risti organisatsioonid. Eestile kõige raskemal ajal, aprillis 1919, alustas Tallinnas tööd Ameerika Punase Risti esindus, mille direktor oli Hereward White. Ameeriklased varustasid Eestit soojade riietega, toiduainetega, ravimitega, arstiriistadega ja mitut liiki tehniliste vahenditega. Korduvalt külastas Eestit Ameerika Punase Risti volinik Ida-Euroopas kolonel Edward W. Ryan. Ameerika Punane Rist jätkas tööd Eestis ka pärast Vabadussõja lõppu kuni 1922. aasta juulini.

Vabadussõja algperioodil, mil lahingud toimusid peamiselt lõunarindel, kandis kõige suuremat töökoormust Eesti Punase Risti Tartu komitee, mille esimees oli dr Anton Schulzenberg. Kuna algul ei olnud Sõjaväe Tervishoiuvalitsusel ja Eesti Punasel Ristil Tartus oma haiglaid, raviti haavatuid ja haigeid Tartu Ülikooli kliinikutes, Tartu Linnahaiglas, närvikliinikus, Mellini ja Reyeri erakliinikutes. Hiljem lahendas olukorra sõjaväehaiglate asutamine.

Esimese, 1919. tegevusaasta lõpul oli Eesti Punasel Ristil 1259 liiget: Tallinnas 263, Pärnus 179, Tartus 175, Valgas 24, Alutagusel 47, Haapsalus 70, Võrus 67, Tapal 53, Narvas 53, Virumaal 41, Viljandis 51, Järvamaal 76, Türi-Allikul 52 ja Saaremaal 49.

EESTI PUNASE RISTI TEGEVUS RAHUAJAL

Pärast Vabadussõja lõppu korraldas Eesti Punane Rist oma töö ümber vastavalt rahuaaja nõuetele. 1920. aasta mais volitas Vabariigi Valitsus

Foto 1. Eesti Punase Risti Võru osakonna haigla 1919. aastal.

Eesti Punast Risti vastu võtma Venemaalt saabuvaid eesti ümberasujaid, korraldama nende transporti, toitlustamist, majutamist ja karantiini paigutamist ning nende abistamist töö ja eluaseme leidmisel. Eesti Punane Rist saatis seda tööd Moskvas korraldama dr. A. Schotteri ja Petrogradis hr. G. Abramsoni. Eesti Punase Risti sanitaarrongid käisid Venemaalt ära toomas haigeid ja vanemaealisi Eesti kodanikke. Venemaal viibivate eestlaste abistamiseks alustasid Eesti Punase Risti juures tööd teadetebüroo ja pakkideosakond.

Koostöös Rahvusvahelise Punase Risti komiteega tegeles Eesti Punane Rist ka Venemaa ja Lääne-Euroopa riikide sõjavangide vahetamisega. Eesti Punane Rist tagas sõjavangidele majutuse ja ülalpidamise „Eesti kodudes”, hankis nendele kojureisimiseks rongipiletid ja varustas neid ühe-kahepäevase toidumoonaga.

Kui 1921. aastal algas Venemaal suur nälg, korraldas Eesti Punane Rist näljapiirkondade elanike abistamist. Majanduslikus madalseisus olev Eesti riik eraldas selleks otstarbeks 12 miljonit marka, mis oli tolleaegses vääringus väga suur summa. Samarasse, Moskvasse ja Petrogradi saadeti kolm rongi toiduainetega. Samaras asutati koos Rootsi Punase Ristiga arstiabipunkt. Koostöös Fridtjof Nanseni Komiteega toimetas Eesti Punane Rist aastail 1922–1923 Venemaa näljapiirkondadesse toiduaineid ja riidevarustust, millega päästeti surmast hinnanguliselt 8600 inimest. Tervikuna kestis Eesti Punane Risti poolne Venemaa näljahädaliste abistamine peaaegu neli aastat (aastail 1921–1924). Abistamiskomiteed juhatas Eesti Punase Risti president dr Hans Leesment. Eesti Punase Risti eeskuju järgisid ka mitmed teised riigid.

Tungiva vajaduse tõttu avas Eesti Punane Rist pärast Vabadussõja lõppu hoolekandeosakonnad sõjainvaliidide ja nende pereliikmete, vaeste, orbude, töövõimetute, tööõnnetustes vigastatute ja haiglaravijärgset hooldamist vajavate

inimeste abistamiseks. Punane Rist saatis kogutud ja välismaalt saabunud annetusi lastekodudele, haiglatele, lastevarjupaikadele, Tartu Ülikoolile. Eesti Punane Rist asutas lastekodud Pääskülas, Murastes, Aasperes ja Petseris (viimane asus algul ajutiselt Saksi mõisas Virumaal). Haigete laste kosutamiseks asutati suvekodud algul Tabasalus ja Narva-Jõesuus, hiljem ka Kloogal, Toilas, Rannamõisas, Viimsis, Suure-Kõpus ja Saugal. Punane Rist pidas ülal kolme sanatooriumi – üht kopsutuberkuloosi haigetele Seli mõisas ning kaht sanatooriumit-mudaravilat sõjaväelastele Haapsalus. Tapa lähedal Imastu mõisas asutati Vabadussõjas tervise kaotanud sõjameeste invaliididekodu. Eesti Punane Rist algatas ka sellise humaanse ürituse nagu orvuks jäänud laste suunamine kasvatamiseks perekondadesse. Neid perekondi kontrollis korrapäraselt Punase Risti hoolekandeõde.

12. veebruaril 1922 asutas Punane Rist Tallinnas Eesti Halastajaõdede Ühingu, millest peagi eraldus Eesti Õdede Ühing. Killustatuse likvideeris halastajaõdede osakonna moodustamine Eesti Punase Risti alluvuses 23. septembril 1926. Taasühinenud õdede organisatsioonid moodustasid 1. juulil 1930 Eesti Punase Risti Halastajaõdede Ühingu. Eesti Punase Risti algatusel loodi 1930. aastal ka Meditsiinivelskrite Ühing (tol ajal oli velsker abiarsti staatuses). Tervikuna toetas Eesti Punane Rist väga ulatuslikult halastajaõdede koolitamist ja liikumist ka rahvusvahelises ulatuses. Nii asutati 17. novembril 1928 Eesti Punase Risti algatusel Balti Riikide Punase Risti Õdede Komitee ning 3. novembril 1931 moodustati Punase Risti Sõja-aegsete Õdede Koondis. Punane Rist avas puhkekodud õdedele Pärnus, Narva-Jõesuus ja Tabasalus. Töövõime kaotanud õdedele asutati Tallinnas õdedekodu.

1922. aasta oktoobris avas Eesti Punase Risti peavalitsus oma hoones haigete ja vigastatud isikute transporti- ehk kiirabipunkti, mille põhi-

ülesanne oli anda esmaabi ja esmast meditsiinilist abi õnnetusjuhtumite korral. Punkt oli varustatud nelja sanitaarautoga. Tänapäevases mõistes oli see kiirabijaam.

Eesti Punane Rist astus Rahvusvahelise Punase Risti Seltside Liiga liikmeks 25. veebruaril 1922 ning 11. aprillil 1922 tunnustas Rahvusvaheline Punase Risti Komitee ametlikult Eesti Punast Risti kui Rahvusvahelise Punase Risti liikumise täieõiguslikku liiget. Eesti Punane Rist arendas suuremahuliselt ravi osutamist elanikele; tema ettevõtmisel ja kulul hakkasid tööle ambulatooriumid Tallinnas, Kuressaares, Keilas, Tapal ja Petseris, haigla Väandras, emade ja tuberkuloosi nõuandlad Tartus, Haapsalus, Narvas ja Petseris, ortopeediainstituut Tallinnas ning reumatismi ravi- ja nõustamispunkt Tallinnas.

1927. aastal asus Punase Risti peavalitsus taaslooma samariitlaste organisatsiooni. Samariitlaste liikumine oli alanud Vabadussõja päevil, kuid vahepeal oli see keerukate olude tõttu soikunud. Tolleaegse mõiste järgi oli samariitlaste ülesandeks esmaabi andmine õnnetusjuhtumite korral, haigete ja haavatute transportimine, tervishoiu põhimõtete levitamine rahva seas ning sõja korral teatud ülesannete täitmine kokkuleppel Sõjaväe Tervishoiuvalitsusega. Samariitlaste tunnuslauseks oli „Armastus ja teenimine”. Samariitlaste ettevalmistamiseks käivitati kursuste süsteem ja koostati esmaabi õpetamise kavad. Tallinnas loodi esmaabipunkt, kus abi andsid samariitlased. Samariitlaste organisatsiooni põhiüksuseks oli viieliikmeline rühm; rühmad koondusid kolonidesse ja kolonnid moodustasid samariitlaste koondise, mida juhtis Punase Risti peavalitsus. Vabariigi Valitsus tunnustas samariitlaste organisatsiooni 1937. aastal.

1. detsembril 1927. aastal lõpetas Punane Rist päästejaamade ülevõtmise Mereasjanduse Peavalitsuselt. Need oli Eesti riik pärinud omaaegselt Keiserlikult Päästeeltsilt. Sellest alates haldas Eesti

Foto 2. Kiirabiautod 1930. aastatel.

Punane Rist 26 merepäästejaama paljudes Eestimaa randades. Alates 1930. aastast hakati korraldama ka vetelpääste kursusi.

Tulenevalt rahvusvahelisest olukorrast hakkas Punane Rist 1928. aastal korraldama gaasikaitsekursusi. 1932. aastal seadis Punane Rist sisse esmaabipunktid suurematel maanteedel liiklusvariidesse sattunutele. Punase Risti transpordi ja esmaabipunkt asukohaga Eesti Punase Risti peavalitsuse hoones Tallinnas Niguliste tänav 12 võttis vastu abikutseid telefonil 04.

Haigustest pühendas Eesti Punane Rist tähelepanu eeskätt tuberkuloosi, pidalitõve ja reumatismi vastu võitlemisele. Reumatismi vastu võitlemine oli Eesti tolleaegsetes oludes suhteliselt uus tervishoiusuund ning selle edendamiseks asutas Eesti Punane Rist 1930. aastal Eesti Reumatismi Vastu Võitlemise Komitee. Selle tegevuse eesmärgidena nimetati reumatismi ravi, teaduslikku uurimist, profülaktikat ning Eesti tervisemudade kasutamist reumatismi ravis. Reumatismi mudaravialased ettekanded IX Eesti Arstide Päeval 1930. aastal tegid just Punase Risti arstid dr Hans Leesment ja dr Boris Tsitovitsch.

Suure ja auväärse tunnustusena Eesti Punase Risti ennastalgavale ja väga edukale tegevusele Vaba-

dussõja ajal ning aktiivsele tööle ja olulisele panusele iseseisva Eesti elanike meditsiiniabi korraldamisel kinnitas Vabariigi Valitsus 18. veebruaril 1926. aastal Eesti Punase Risti teenetemärgid riiklike autasudena. Nende teenetemärkide moto on praeguseni Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Komitee moto „Inter arma caritas“.

Algusest peale pööras Eesti Punane Rist suurt tähelepanu vaeste, puuetega inimeste ja invaliidide abistamisele ehk tänapäevases mõistes sotsiaalhoolekandele. 1930. aastal loodi sotsiaaltöö komitee ning 16. novembril 1931 moodustati sihtasutus „Ühisabi“, mis korraldas hoolekandetööd.

Huvitav on jälgida, kust sai Eesti Punane Rist tulu. Näiteks olid 1934. aastal organisatsioonil järgmised tuluallikad: liikmemaks, raudtee-piletimaks, sadamamaks, lõbus-tusasutuste ja -automaatide maks, viinalaomaks, tulud mängukaartide, postmarkide ja reklaamümbrikute müügist, annetustest, korjandustest, pidude korraldamisest, rahalote-riidest, majade üürile andmisest, õmblus-, puutöö- ja muude tööko-dade tegevusest, talude majandami-sest, laenude tagasimaksetest, Eesti Noorte Punase Risti sissetulekutest, õdede osakonna, polikliinikute, masseerimise ja tervisevõimle-

mise asutuste ning samariitlaste organisatsiooni, päästejaamade ja maanteed esmaabipunktide tuludest, riigi toetusrahast ning välisloetustest. Tuleb lisada, et Punase Risti raviasutused andsid abi väikese tasu eest ning vaestele oli see tasuta.

1937. aasta detsembris hakkas Eesti Punase Risti peavalitsus välja andma ajakirja „Eesti Punane Rist“, mida nimetati populaarteaduslikuks rahvatervishoiu- ja sotsiaalküsi-musi kajastavaks ajakirjaks. Selle vastutavaks ja tegevtoimetajaks määrati Eesti Punase Risti direktor Johannes Nyman. Ajakiri ilmus neli korda aastas.

Olulise peatüki on Eesti Punase Risti ajalukku kirjutanud 25. oktoobril 1923. aastal Eesti Punase Risti osakonnana loodud Eesti Noorte Punane Rist. Selle keskju-hatuse esimees oli algul Tallinna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi direktor Heinrich Bauer ja alates 1927. aastast Eesti Punase Risti president sanitaar-kindralmajor dr Hans Leesment. Organisatsiooni põhiülesanded olid tervisliku eluviisi edendamine, esmaabi õpetamine, noore inimese kõlblene kasvata-mine, inimesearmastuse, humanis-miideede, töökuse ja tööarmastuse ning rahvastevahelise suhtlemise propageerimine. Teenete eest Eesti Noorte Punase Risti tegevuse eden-damisel hakati 1926. aastal välja andma hoolsusmärki.

12. detsembril 1923. aastal hakkas ilmuma ajakiri „Eesti Noorte Punane Rist“, mille vastutav ja tegev-toimetaja oli Johannes Nyman. Seda trükiti 7000 eksemplaris ja kümme numbrit aastas. Ajakirja peamine ülesanne oli tervishoiu- ja hügieeni-teadmiste levitamine noorte hulgas ning selle juhtlauseks oli „Ühiskonna tervis on alus, millel põhineb meie rahva õnn ja meie riigi tulevik.“

Eesti Punane Rist arenes ja laienes pidevalt nii sisulise humani-taartegevuse kui ka majanduse vald-konnas. Selle suurepärase kinnitus oli kindral Laidoneri nimelise Eesti Punase Risti Haapsalu sanatooriumi

ja Konstantin Pätsi nimelise Eesti Punase Risti Vabaõhukooli ehitamine, millest esimene avati 1937. ja teine 1938. aastal.

Eesti Punase Risti väga aktiivse ja eduka tegevuse viimaseks aastaks jäi 1940. 23. mail 1940 toimus Eesti Punase Risti viimane vaba peakoosolek, kus presidendiks valiti taas dr Hans Leesment ning asepresidentideks dr Boris Voogas ja insener Oskar Amberg. 30. novembril 1940 toimus viimane Eesti Punase Risti peavalitsuse koosolek, kus president dr Hans Leesment teatas, et ENSV Rahvakomissaride Nõukogu

otsusega on Eesti Punase Risti tegevus lõpetatud. Punase Risti varandus (haiglad, polikliinikud, sanatooriumid, nõuandlad, kiirabi-jaam, päästejaamad, lastekodud, hooldekodud jm) ja vahendid riigistati, paljud hooned ja vahendid hõivas Punaarmee. Organisatsioonile määrati ajutine nõukogulik juhatus eesotsas esimehe J. Kulliga ja komissari dr Felix Raudkepiga. Edasine tegevus pidi toimuma kooskõlas NSVL Punase Risti töö põhimõtetega ning see allutati ENSV sotsiaalkindlustuse ja tervishoiu rahvakomissariaadile.

Nagu selgub käesolevast ülevaatest, läbis Eesti Punane Rist esimese kahekümne tegevusaastaga sellise teguderohke tee, milleks tavapäraselt kulub vähemalt pool sajandit. Eesti Punane Rist oli organisatsioon, mis kujunes välja sõjaaja vajaduste täitmisest lähtudes. Seetõttu oli Eesti iseseisvusaja algperioodil ülekaalus organisatsiooni tugeva majandusliku aluse loomine, ravi, taastusravi ja esmaabi koolituse alane tegevus, millele hiljem lisandus sotsiaalhoolekanne, meditsiiniabi osutamine ning rahva terviseedendus.

Kas vitamiini- ja mikroelementirikas dieet leevendab gastroösofageaalsest reflukshaigusest tingitud vaevusi?

Gastroösofageaalne reflukshaigus (GERD) on sage tervisehäire. Sellega võib kaasneda ka söögitoru limaskestast kahjustus – erosiivne ösofagiit. GERDi ravis on oluline maohappe mõju pärssimine, selleks kasutatakse laialdaselt medikamente – prootonpumba inhibiitoreid (PPI). PPI-d on üldiselt ohutud ja oluliste kõrvaltoimeteta, kuid nende pikemaajase kasutamisel võivad kõrvaltoimetenähtena kaasneda neerukahjustus, *Clostridium difficile* nakkus ja osteoporoosilised luumurrud. Viimasel ajal on intensiivselt uuritud mittefarmakoloogilisi võtteid GERDi-puhuste vaevuste

leevendamiseks. Oluline osa on dieedil: kohv, kakao, karboniseeritud joogid, tsitrusviljad ning vürtsikas, hapu ja praetud toit võivad GERDi tekitatud vaevusi süvendada.

Lõuna-Koreas tehtud rahvastiku-uuringus vaadeldi 11 690 patsienti, kel anamneesis puudus raske seedetraktihaigus, kuid mitmesuguste vaevuste tõttu oli neile tehtud gastroskoopia. Nad täitsid küsimustiku viimase kolme päeva vältel kasutatud toiduainete ja esinenud seedetraktivaevuste kohta. Selle põhjal tuletati, kui palju olid nad toiduga saanud vitamiine ja mikroelemente.

Gastroskoopilise leiu ja vaevuste alusel tuvastati GERD 6,8%-l meestest ja 9,1%-l naistest. Erosiivne ösofagiit diagnoositi 11,2%-l meestest ning 2,4%-l naistest. Ilmnes, et rohkesti kaltsiumi

ning mõõdukas koguses fosfaati ja kaaliumi sisaldav toit leevendas meestel GERDi põhjustatud vaevusi. Naistel vähendas vaevusi rohkesti kaltsiumi, kaaliumi, A-, B₂-, B₆-vitamiini ning retinooli sisaldav toit. Erosiivse ösofagiidiga kaasnevaid vaevusi vaadeldud dieet ei mõjutanud.

Uuringust ilmneb, et vitamiinirikas dieet leevendab GERDi põhjustatud vaevusi naistel, kuid mitte meestel. Sellise erinevuse põhjus, nagu ka vitamiinide ning mikroelementide mõju GERDi patogeneesile, ei ole seni selge. Uuringud jätkuvad.

REFEREERITUD

Kim JS, Kim B-W. Are Diet and Micronutrients Effective in Treating Gastroesophageal Reflux Disease Especially in Women? *J Neurogastroenterol Motil* 2019;1:1-2.

LÜHIDALT